

Maarit Sireni

Paikallinen ruoka: marginaalinen ilmiö vai tulevaisuuden trendi?

Local food: a marginal phenomenon or a growing trend?

Both academics and rural activists tend to regard local food as an important countertendency to the globalisation of food provision. This article investigates the concept of local food, its position in the changing consumer demand and its potential as a resource in rural development. It is emphasised that the dominant production-centred research approaches are not sufficient in assessing the prospects for local food, but it is essential to pay attention to the empirical findings on changing consumption patterns. Most investigations concerning the potential of local food do not derive from a careful analysis of changes in consumers' values and preferences. The review on trends in demand suggests that assessments of the prospects of local food are probably overly optimistic due to the fact that motivations of consumers' choices are actually diversified and contradictory. In Finland, for instance, health and environment are not the key issues in demand for local food, but a consumer's interest to give support to the local economy is more important. Thus, the position of local food in the food provision is linked to such issues as local identity and consumers' commitment to their home regions.

Keywords: local food, rural development, values of consumers

Johdanto

Sekä akateemisen maailman edustajat että käytännön toimijat, kuten maaseudun kehittäjät ja yrittäjät, ovat kohdistaneet paljon odotuksia paikalliseen ruoantuotantoon elintarviketalouden globalisaation vastatrendinä (esim. Ilbery & Kneafsey 1998; Murdoch *et al.* 2000; van der Ploeg *et al.* 2000; Lähiruoan mahdollisuudet 2000; Tantarimäki 2002; Paananen & Forsman 2003). Myös globalisaatiota vastustavat kuluttajaryhmät ovat ryhtyneet kampanjoimaan paikallisen tuotannon elvyttämiseksi (Hinrichs 2003). Yhteistä eri tahojen esittämille kannanotoille on se, että paikallisen ruoantuotannon oletetaan säilyttävän työpaikkoja ja edistävän maaseudun talouskehitystä. Luonnonvarojen väitetään säästyvän etenkin siitä syystä, etteivät kuljetusmatkat ole pitkiä. Myös kuluttajien uskotaan hyötyvän turvallisista ja laadukkaista elintarvikkeista.

Erittelen tässä artikkelissa sitä, onko paikallista ruokaa (*local food*) pidettävä tutkimuskirjallisuuden perusteella marginaalisena ilmiönä vai nousevana ruoan tuotannon ja kulutuksen muotona. Tarkastelen sitä, mitä paikallisella ruoalla tarkoitetaan ja millaisten ruokaan liitettyjen arvostusten kanssa se sopii yhteen. Paikalliseen ruokaan liitetään myönteisiä mielikuvia muun muassa ekologisuudesta ja laadusta, mutta käsitteen sisältö ei ole kuitenkaan selkeästi jäsentynyt. Esimerkiksi sen suomalaisen vastineeseen, lähiruokaan, ei yleensä suoraan sisällytetä edellä mainittuja ominaisuuksia.

sia, vaan lähiruoalla tarkoitetaan “ruoantuotantoa ja -kulutusta, joka käyttää oman alueensa raaka-aineita ja tuotantopanoksia edistäen oman alueensa taloutta ja työllisyyttä” (*Läbiruoan mahdollisuudet* 2000: 3).

Sen arvioiminen, onko paikallinen ruoka väistyvä ilmiö vai nouseva trendi, edellyttää eri tieteenaloilla esitettyjen havaintojen ja tulkintojen vertailua. Paikallisen ruoantuotannon asemaa ja merkitystä on tarkasteltu maaseutusosiologiassa ja maaseutumaaantietyessä, joissa päähuomio on kohdistunut elintarvikkeiden tuotantoa määrittelevien rakenteellisten ehtojen analyysiin. Se on ymmärretty vaihtoehtoiseksi tavaksi organisoida ruoan kulku pellolta kuluttajan ruokapöytään ja sen on toivottu avaavan uusia markkinoita tuottajille (Marsden *et al.* 2000). Tiedostavat ja laatua arvostavat kuluttajat on nimetty maaseutututkimuksessa avainryhmäksi, jonka valinnat paljolti ratkaisevat paikallisen tuotannon tai laatu-elintarvikkeiden tuotannon aseman elintarviketaloudessa (esim. Murdoch & Miele 1999; Miele & Murdoch 2002). Näitä ratkaisevina pidettyjä syömisen trendejä ja kuluttajien arvostuksia on analysoitu esimerkiksi ruoan sosiologiassa ja kulttuurisessa maantietyessä (esim. Mäkelä 2002; Bell & Valentine 1997).

Maaseutututkimuksen tulkintoja paikallisen tuotannon mahdollisuuksista

Maatalouden uudessa poliittisessa taloustieteessä elintarviketuotannon hallitsevana kehityssuuntana on pidetty globalisaatiota (Friedland 1991; Le Heron 1993; McMichael 1994; Buttel 2001). Sillä tarkoitetaan yleensä maailmanlaajuista taloudellista yhdyntymistä, jossa etäisyyksien merkitys vähenee ja valtaa siirtyy yhteisöiltä ja kansallisvaltioilta kansainvälisille instituutioille. Osoituksena ruoantuotannon globalisaatiosta on pidetty sitä, ettei elintarvikkeiden kauppa ole kansallisesti säädeltävissä vaan sitä käydään entistä esteettömämmin yli rajojen. Globalisaation katsotaan edenneen myös siinä merkityksessä, että ylikansallisten yritysten asema on vahvistunut. Näillä yrityksillä on tyypillisesti tuotantoa useissa maissa, mutta niitä johdetaan keskitetysti ja esimerkiksi raaka-aineet hankitaan maailmanmarkkinoilta. Yritysten strategioihin voi kuulua myös työvoimavaltaisen tuotannon siirtäminen matalien työvoimakustannusten alueille uusiin tuottajamaihin (Atkins & Bowler 2001: 37–55).

Muutokset kansainvälisessä työnjaossa heijastuvat kehittyneiden maiden elintarviketuotantoon.

Sen kohtalosta on esitetty useita arvioita. Niistä tunnetuimman, jälkifordistisen mallin mukaan elintarvikejärjestelmä tulee kehittymään kaksijakoisesti. Massatuotannossa kilpailun uskotaan kiristyvän niin, että jäljelle jäävät vain suurimmat ja teknisesti kehittyneimmät yksiköt. Samalla uusia mahdollisuuksia on katsottu avautuvan pienimuotoiselle elintarviketuotannolle, joka tarjoaa erilaistettuja tuotteita erilaisille kuluttajaryhmille. Esimerkkeinä uusista mahdollisuuksista on käytetty Parmesan-juuston tapaisia maailmanluokan menestystarinoita (Fanfani 1994).

Vaikka havaintoja elintarvikealan globalisaatiosta pidetään kiistattomina, tulkinnat tämän kehityskulun laajuudesta vaihtelevat maaseutututkimuksessa koulukunnittain. Esimerkiksi toimijakeskeisessä maaseutusosiologiassa on kiinnitetty huomiota siihen, etteivät maatalouden uudessa poliittisessa taloustieteessä esitetyt mallit ole linjassa eurooppalaista ruoantuotantoa koskevien empiiristen havaintojen kanssa. Huomattavan osan tuotannosta on havaittu säilyneen heterogeenisenä ja alueellisesti erilaistuneena sen sijaan, että se olisi päätyntä suuryritysten käsiin ja muuntuunut tasapäiseksi massatuotannoksi (van der Ploeg 1994). Toimijakeskeisessä maaseutusosiologiassa on puolestaan korostettu paikallisen kulttuurin ja toiminnassa syntyvän tiedon merkitystä ruokajärjestelmän muotoutumisessa (van der Ploeg 1994; van der Ploeg & Long 1994). Esimerkiksi viljelijöiden katsotaan viime kädessä ratkaisevan sen, omaksutaanko maatalouteen vieraita teknologioita vai pyritäänkö niitä vastustamaan aktiivisesti. Paikalliset aloitteet ja vastarinta voivat siten estää väistämättömiksi uskottuja muutoksia. Tämän vuoksi paikallisen ruoantuotannon on oletettu säilyttävän vahvan asemansa tulevaisuudessa, etenkin jos sitä halutaan kehittää ja tukea (Ward & Almas 1997; van der Ploeg *et al.* 2000).

Myös maatalouden uuden poliittisen taloustieteen sisällä on esitetty varauksia ruoantuotannon globalisaation toteutumisesta. Esimerkiksi Sarah Whatmore (1994) ja Frederick Buttel (1996) ovat korostaneet sitä, ettei globalisaatiota tule ymmärtää yleisenä ja yhtenäisenä prosessina, vaan kiistanalaisena ilmiönä, jonka toteutumisessa on merkittäviä alueiden välisiä eroja. Vastaavasti strukturalistisesta tutkimusotteesta irtautumaan pyrkivässä maaseutututkimuksessa on viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana kiinnitetty huomiota globaalien prosessien ja toimijoiden kohtaamisen eriytyneisiin seurauksiin erilaisissa konteksteissa. Analyysin välineenä on käytetty muun muassa ruokaverkoston käsitettä (Arce & Marsden 1993).

Ruokaverkostojen tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, että ruokaa tuotetaan ja kulutetaan tiettyssä sosio-kulttuurisessa ympäristössä, jolla on puolestaan oma vaikutuksensa toimijoihin. Tämän katsotaan selittävän sitä, ettei globalisaatio etene kaikkialla yhtäläisesti. Paikallinen ruoantuotanto on tässä yhteydessä ymmärretty vaihtoehtoisena ruokaverkostona (Marsden *et al.* 2000). Maaseutututkimuksessa esimerkiksi standardituotannon kiristyvien ehtojen kanssa kamppailevia viljelijöitä on kannustettu etsimään vaihtoehtoja massatuotannolle ja suuntautumaan paikallisille markkinoille. Tämän on katsottu edellyttävän sitä, että tuottajat luovat suoria kontakteja kuluttajiin, seuraavat tiiviisti kysynnässä tapahtuvia muutoksia ja vastaavat joustavasti kuluttajien tarpeisiin (Hinrichs 2000).

Maaseutututkimus ja kulutuksen analyysi

Paikallisen, samoin kuin muun vaihtoehtoisen ruoantuotannon mahdollisuuksia arvioivassa maaseutututkimuksessa on kohdistettu paljon odoituksia siihen, että kulutus muuntuu tiedostavammaksi ja vaativammaksi. Paikallisten tuotteiden kysynnän oletetaan löytyvän kuluttajaryhmistä, jotka arvostavat laatua ja ovat huolestuneita ruoan turvallisuudesta. Maaseutututkimuksessa on yleensä lähdetty siitä, ettei paikallisia tuotteita valita tavanomaisten kysyntään vaikuttavien tekijöiden kuten hinnan ja saatavuuden perusteella. Sen sijaan valinnan oletetaan liittyvän uudenlaiseen syvälliseen näkemykseen tuottajien ja kuluttajien välisestä vastavuoroisuuteen, luottamukseen, asiakasuskollisuuteen ja yhteisiin arvoihin perustuvasta suhteesta (esim. Marsden *et al.* 2000; Hinrichs, 2000). Paikallisen ruoan suosion katsotaan perustuvan siihen, että kuluttajat pyrkivät rakentamaan luottamusta yksilötasolla luomalla henkilökohtaisia suhteita tuottajiin, kun he esimerkiksi ruokakandaalien vuoksi menettävät luottamuksensa ruoan kanssa tekemisissä oleviin instituutioihin.

Kriittisten näkemysten mukaan maaseutututkimuksen traditio ei kuitenkaan tarjoa riittäviä välineitä kulutuksen analysoimiseksi (Tovey 1997). Esimerkiksi maatalouden poliittisessa taloustieteessä ei ole pidetty kulutusta poliittisena toimintana, jolla olisi todellista vaikutusta elintarvikealan muotoutumiseen. Kuluttajaa on pidetty passiivisenä osapuolena, jonka tietoisuus ei ole riittävän kehittynyt muutosten aikaansaamiseksi (Marsden & Wrigley 1995). Sen vuoksi marxilaisessa tutkimusperinteessä kulutusta ei ole yleensä pidetty tarkastelun arvoisena kysymyksenä. Myös uuden

toimijaverkostotutkimuksen konkreettisen analysoimiseksi on esitetty jäävän vaatimattomaksi, vaikka periaatteessa kyseisessä traditiossa on katsottu olevan mahdollista jäsentää tuotantoa ja kulutusta toisiaan määrittävinä sosiaalisen elämän osa-alueina (Lockie & Kitto 2000; Lockie 2002). Samansuuntaiseen tulkintaan ovat päätyneet David Goodman ja Melanie DuPuis (2002), joiden mukaan maaseutututkimuksen paljon puhuttu “käännös kuluttajien suuntaan” on ollut suurelta osin näennäinen. He perustelevat väitettään useisiin esimerkkeihin vedoten sillä, ettei maaseutututkijoiden kiinnostus ole kohdistunut kulutukseen sinänsä. Myöskään tuotannon ja kulutuksen välistä suhdetta ei ole pystytty erittelemään riittävästi, vaan ne ovat jääneet toisistaan irrallisiksi maailmoiksi.

Jonathan Murdoch ja Mara Miele (1999) ovat tarkastelleet nykyistä monimuotoista ruoantuotannon ja kulutuksen kenttää, johon kuuluu sekä massatuotantoa ja -kulutusta että erilaistunutta tuotantoa ja kulutusta. He eivät kuitenkaan käsitteellistä tai analysoi kulutusta, vaan keskittyvät sen sijaan esittelemään erilaistuneiden laatu-elintarvikkeiden tuotantoa Italiassa osoituksena elintarvike-sektorilla puhaltavista uusista tuulista. He selittävät erikoistuneen laatutuotannon nousua sillä, että nykyisin kuluttajat ovat entistä tiedostavampia ja huolestuneempia ruoan turvallisuudesta. Tätä väitettä ei kuitenkaan eritellä tarkemmin. Goodmanin ja DuPuisin (2002) mukaan sama ongelma koskee yleensä laatuun perustuvia ruokaverkostoja käsittelevää tutkimuskirjallisuutta: väitteet uudesta kulutuskulttuurista ja tiedostavista kuluttajista jäävät purkamattomiksi myyteiksi, joiden avulla tarkastellaan lopulta vain tuotantoon liittyviä teemoja (esim. Arce & Marsden 1993; Marsden & Arce 1995; Marsden 1997; Wilkinson 1997; Murdoch *et al.* 2000).

Goodmanin ja DuPuisin (2002) mukaan kysymys siitä, tulisiko kulutuksen analyysi liittää maaseutututkimukseen ja millaisten käsitteiden avulla tämä voisi käytännössä toteutua, on lukuisista avuksista huolimatta edelleen paljolti ratkaisematta. Tuotantokeskeisestä perspektiivistä elintarvikealoutta tarkastelevat eivät pidä kulutuksen analyysiä olennaisena kysymyksenä vaan vetoavat siihen, että vaihtoehtoisen ruoantuotannon ja -kulutuksen tosiasiallinen osuus koko elintarvikealoudessa on merkityksetön. Kulttuurisemmin orientoituneilla elintarvikealan tutkijoilla on erilainen tulkinta siitä, miten poliittinen toiminta tulisi määritellä. Tästä näkökulmasta kuluttajaliikkeet, ruokabotit ja perheenäitien arkiset ruokavalinnat ovat

moraalisia ja eettisiä valintoja ja siten poliittista toimintaa, jolla ei ehkä järkytetä kapitalistista järjestelmää mutta vaikutetaan kuitenkin ruokajärjestelmän muotoutumiseen.

Ruokaan liitetyt arvostukset

Ruolan sosiologiassa ja kulutuksen tutkimuksessa on tarkasteltu perusteellisemmin ruokaan liitetyt arvostuksia kuin maaseutututkimuksessa. Havainnot monista ruokatottumusten suuntauksista ja ruokavalintojen merkityksestä osana yksilön identiteettiä ovat linjassa maaseutututkimuksessa esitettyjen oletusten kanssa: massaruoka ei tyydytä kaikkia kuluttajaryhmiä, vaan kysyntä on eriytynyt. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että esimerkiksi kaikki suomalaiset voisivat valita ruokansa (Mäkelä 2002: 35; Varjonen 2001: 79). Osa kuluttajista joutuu tyytymään halvimpaan ruokaan, mutta toisille syömisestä näyttää muodostuneen osa elämäntyyliä ja -politiikkaa. Ruokaan sisältyy sosiaalisia, kulttuurisia ja symbolisia merkityksiä: se mitä syödään (tai jätetään syömättä) ja missä syödään, kertoo kuka ihminen on ja mikä on hänen paikkansa maailmassa (Bell & Valentine 1997: 1–19). Ruolan avulla voidaan myös rakentaa yhteisöllistä identiteettiä. Kehittyneissä maissa on tehty havainnoja ruokatottumusten ympärille syntyneistä uusheimoista, joiden jäseniä yhdistävät tietynlaiset arvot, elämäntapa ja käsitykset itsestä. Tällaisia yhteisöjä ovat esimerkiksi kasvissyöjät ja eläinten oikeuksien puolustajat (Bell & Valentine 1997: 93–117; Warde 1997).

Paikallisen ruolan aseman jäsentäminen kuluttajien ristiriitaisten preferenssien kentässä ei ole yksinkertainen tehtävä. Paikalliselle ruoalle voidaan katsoa olevan tilausta, mutta toisaalta se joutuu kamppailemaan asemastaan kuluttajien monien arvostusten sekä ruolan runsaan valikoiman maailmassa. On mahdollista, että paikallisten tuotteiden kysyntä liittyy esimerkiksi eettisen syömisen trendiin (esim. Bell & Valentine 1997: 109–112, 173–174, 194). Eettisyyden on havaittu olevan tärkeä arvo muun muassa suomalaisille kuluttajille (Mäkelä 2002; Varjonen 2000; 2001). Käsite on kuitenkin moniselitteinen ja abstrakti, eikä se kuulu käytännössä tärkeimpiin ruolan valintaperusteisiin. Tällä hetkellä eettisyys ja ekologisuus yhdistetään tavallisesti luomuruokaan (Varjonen 2001: 10–27).

Johanna Mäkelän (2002: 28) mukaan kuluttaja ymmärtää vastuullisuuden monella tavalla. Hänen tulkintansa mukaan paikallisen ruolan ostajat haluavat tukea ensisijaisesti kotimaista tuotantoa sekä kestävästi kehitystä ja elämää maaseudulla.

Samaan tulkintaan päätyy Merja Isoniemi (2005: 11, 44), joka on analysoinut kuluttajien lähiruokaan liittämiä merkityksiä. Lisäksi kuluttajat voivat kantaa vastuuta eläinten oikeuksista (vegaanit), ruolan riittämisestä kaikille (vegetaristit), maataloustyöntekijöiden oikeudenmukaisesta kohtelusta (reilun kaupan tuotteiden ostajat) sekä luonnosta ja omasta terveydestään (luonnonmukaista viljelystä suosivat) (Mäkelä 2002: 28). Nämä vastuullisuuden muodot eivät ole kaikilta osin toistensa kanssa yhteensopivia, vaan kuluttajat joutuvat tekemään valintoja sen suhteen, mitä seikkoja he pitävät tärkeimpinä. Paikallinen ruoka liittyy siten vain osaan eettisen syömisen trendiä.

Eettisyyden lisäksi luonnonmukaisuus, terveellisyys ja turvallisuus ovat sellaisia suomalaisten kuluttajien ruokaan liittämiä yleisiä arvostuksia, jotka ainakin periaatteessa voivat sopia yhteen paikallisen ruolan kanssa (Mäkelä 2002: 26–32). Isoniemen (2005: 43) mukaan paikalliseen ruokaan liitetään mielikuvia luonnonmukaisesta eli jalostamattomasta perusruoasta. Tässä merkityksessä paikallinen ruoka voidaan mieltää terveelliseksi. Sen sijaan esimerkiksi vähäkalorisuus, vähäkalorisuus ja monipuolisuus eivät ole yksiselitteisesti paikallisen ruolan ominaisuuksia.

Mäkelän (2002: 31–32) havaitsema turvallisen ruolan arvostus sekä ruokaan liittyvät pelot voivat niin ikään ohjata suosimaan paikallisia elintarvikkeita. Tällä hetkellä kuluttajat yhdistävät turvallisuuden kotimaisuuteen, mikä on tulkittu luottamukseksi instituutioihin (Palojoki 2003; Gronow 1998). Luottamusta kotimaisen ruolan turvallisuuden kuvaa se, että kuluttajat uskovat tavanomaisen tuotannon olevan lähellä luomutuotantoa (Varjonen 2001: 10–27). Kuluttajat mieltävät suomalaisen ruolan paljolti lähiruokaiksi (Isoniemi 2005: 8).

Paikallisen ruolan kanssa lähimmäisimminkin ristiriitaisissa olevia kehittyneiden maiden ruokakulttuurin elementtejä ovat kuluttajien kiinnostus uusiin ja vieraisiin ruokalajeihin sekä nautinnon- ja vaihtelunhalu. Etniset uutuuruokat ovat tärkeä nouseva suuntaus esimerkiksi suomalaisessa ruokakulttuurissa (Varjonen 2000; 2001). Ristiriitaisissa paikallisen ruolan ominaisuuksien kanssa voivat lisäksi olla kuluttajien arvostama valmis- ja pikaruokien helppous ja vaivattomuus (Varjonen 2000; 2001; Mäkelä 2002: 25–26). Tosin ei ole selvää, että pikaruoka syrjäyttää itse tehdyn, sillä joillekin ryhmille paikallisista aineksista käsityönä valmistettu ”slow food” voi olla keino erottautua tasapäisestä syöjämassasta (Miele & Murdoch 2002). Paikallinen ruoka ei myöskään sovi yksiselitteisesti niille, joille ulkonäkö on keskeinen elämänsisältö. Kehittyneis-

sä maissa ruoan ulkonäkövaikutukset ovat muodostuneet tärkeäksi valintaperusteeksi, sillä ruoalla voidaan vaikuttaa tehokkaasti ihmisen minuuden näkyvään osaan (Bell & Valentine 1997: 23–56.) Teollisuus on vastannut kasvavaan kysyntään kehittämällä pitkälle jalostettuja terveysvaikutteisia elintarvikkeita.

Kriittisiä arvioita paikallisen ruoan ominaisuuksista

Paikallisen ruoan käsite on väljä ja sitä käytetään sekä tieteessä että julkisessa keskustelussa. Suomalaisessa maaseudun tutkimus- ja kehittämistyössä käytetty lähiruoan määritelmä on sinänsä vakiintunut (Lähiruoan mahdollisuudet 2000: 3). Kuluttajille lähiruoan sisältö on sen sijaan jäsentymätön ja sitä luonnehditaan eri tavoin (Isoniemi 2005: 42). Esimerkiksi EU:n alueella tuotettuja hedelmiä voidaan pitää lähiruokana sillä edellytyksellä, ettei samoja tuotteita saa kotimaasta (Isoniemi 2005: 8).

Maaseutututkijoiden esittämien arvioiden mukaan käsite ei ole hyvin jäsentynyt myöskään maaseutututkimuksessa, vaan paikalliseen ruokaan ja sen kuluttajiin liittyy kiistanalaisia oletuksia, jotka vaatisivat huolellista erittelyä (Winter 2003, Hinrichs 2003). Kriitiikin kohteena ovat olleet muun muassa oletukset siitä, että paikallinen ruoantuotanto – tai yleisemmin laatu-elintarvikkeiden tuotanto, johon luetaan lisäksi esimerkiksi luomutuotanto – soveltuisi elinkeinoelämän vahvistajaksi sellaisille marginaalisille maatalousalueille, joiden edellytykset massatuotannon harjoittamiseen ovat heikot (Murdoch *et al.* 2000; Ilbery & Kneafsey 1998; Kneafsey *et al.* 2001). Tämän oletuksen paikkansapitävyttä on epäilty kahdesta syystä (Winter 2003). Ensinnäkin marginaaliset maatalousalueet eivät yleensä sijaitse lähellä väestökeskitymiä, joissa riittäisi kysyntää laatu-elintarvikkeille. Toinen perustelu on se, etteivät marginaaliset alueet sovellu laatu- ja luomutuotannolle sen paremmin kuin massatuotannollekaan, sillä luomutuotanto ja monet erikoiskasvit edellyttävät melko hyvää maaperää ja muita olosuhteita.

Kuten Claire Hinrichs (2003) osoittaa, paikallisuuden ideaa voidaan hyödyntää menestyksellä teollisen maatalouden ydinalueilla. Tähän mahdollisuuteen ovat tarttuneet esimerkiksi Yhdysvaltojen Iowassa tavanomaista soija–maissilihataloutta harjoittavat suurtuottajat. Iowalaisesta ateriasta on muodostettu käsite, johon sisältyvät ajatukset isänmaallisuudesta, oman alueen viljelijöiden puolustamisesta, vaihtoehtoisuudesta ja ruokatalouden globalisaation vastustuksesta.

Hinrichsin (2003) esimerkki havainnollistaa sitä, ettei paikallinen tuotanto merkitse kaikissa tapauksissa syrjäisen maaseudun työllisyyttä ylläpitävää idyllistä pienviljelyä. Se ei myöskään edellytä erityisen terveellisiä ja turvallisia tuotantomenetelmiä. Yksipuolinen, intensiivinen, suurissa yksiköissä harjoitettu teho- ja maatalous, jossa käytetään uusimpia ja arveluttavimpia teknologioita, voidaan ymmärtää paikalliseksi ruoantuotannoksi siinä merkityksessä, että se hyödyntää paikallisia raaka-aineita ja tuotantopanoksia ja edistää oman alueensa taloutta ja työllisyyttä. Paikallisen raameihin mahtuminen edellyttää tässä esimerkitapauksessa kuitenkin sitä, ettei aluetta määritetä ahtaasti.

Kriitikki on kohdistunut myös siihen, etteivät maaseutututkijat ole eritelleet riittävästi sitä, mitä paikallisen ruoan laadulla tarkoitetaan (Winter 2003; Hinrichs 2003). Laadulla viitataan joissakin yhteyksissä käsityönä valmistettuihin elintarvikkeisiin ja alueellisesti omaleimaiseen perinneruokaan, joka erottuu myönteisessä mielessä tasapäisestä pihvi ranskalaisilla -massaruoka- (Miele & Murdoch 2002). Hinrichs (2003) kuitenkin muistuttaa siitä, ettei paikallinen ruoka merkitse samaa kuin alueellinen ruoka (*regional food*) joka tavallisesti yhdistetään tiettyyn maantieteelliseen alueeseen ja jota voidaan käyttää alueen symbolina (Bell & Valentine 1997: 145–161; Raento & Raento 2001; Heldt Cassel 2003). Käytännössä mitkä tahansa tuotteet ja ruokalajit voidaan määritellä paikalliseksi ruoaksi. Tässä yhteydessä Hinrichs (2003) nostaa esille myös kysymyksen paikallisen ruoan kaupallisen hyödyntämisen vaikutuksesta alueellisten ruokakulttuurien säilymiseen. Hän epäilee, että paikallisen ruoan käsitteen huoleton kaupallinen käyttö voi vaarantaa alueellisen ruoan idean ja siihen liittyvän pyrkimyksen säilyttää paikkakuntien autenttisia ruokakulttuureja ja niihin sisältyvää tieto-taitoa.

Paikallisen ruoan kuluttajat

Vaikka kulutuksen analyysi ei kuulu maaseutututkimuksen ydinaloihin, viime vuosina on julkaistu selvityksiä siitä, ketkä ostavat paikallista ruokaa ja mistä syystä: muodostavatko paikallisten elintarvikkeiden kuluttajat uuden tiedostavien ja vaativien kuluttajien alaryhmän, joka ei välitä esimerkiksi hinnasta vaan arvostaa sen sijaan ensisijaisesti turvallisuutta ja luottamusta tuottajiin (esim. Winter 2003; Hinrichs 2003; Weatherell *et al.* 2003). Suomessa Isoniemi (2005) on tarkastellut kuluttajien halukkuutta ostaa lähiruokaa.

Laaturuoasta kiinnostuneiden kuluttajien motiivit ovat eriytyneitä, eikä tästä syystä ole perusteltua puhua yhtenäisestä laatutuotteiden kuluttajien alaryhmästä. Esimerkiksi luomutuotteita ja paikallisia tuotteita, joita molempia nimitetään maaseutututkimuksessa laatu-elintarvikkeiksi, ostetaan erilaisin perustein. Goodmanin (2000) mukaan paikallista ruokaa suosivat haluavat ensisijaisesti vastustaa elintarvikealan keskittymiskehitystä, joka etäännyttää kuluttajat tuottajista ja vähentää tavallisten ihmisten vaikutusmahdollisuuksia. Sen sijaan ympäristökysymykset eivät ole heille yhtä tärkeitä kuin luomutuotteita ostaville. Michael Winterin (2003) ja Hinrichsin (2003) havainnot kuluttajien arvostuksista ovat samansuuntaisia. Winterin (2003) mukaan paikallisia tuotteita suosivat kuluttajat pitävät ekologisuutta vähemmän tärkeänä kuin paikallisuutta sinänsä, mikä antaa tuottajille vapauden valita tuotantomenetelmänsä. Ruoantuotannon paikallistaminen ei siten ole välttämättä tehokas keino edistää kestävää maataloutta.

Paikallisten tuotteiden suosimisessa on yleensä kysymys siitä, että kuluttajat tuntevat sympatiaa oman alueensa yrittäjiä kohtaan (Winter 2003). Ostamalla paikallista he haluavat tukea paikallista elinkeinoelämää. Siten Winterin (2003) tulkin mukaan paikallisen ruoan kuluttajat eivät ole ympäristötietoisia tai elämyshakuisia laaturuoan kuluttajia, vaan pikemminkin omalle alueelleen kiinnittyneitä ihmisiä, joiden kulutustottumukset ovat suhteellisen konservatiivisia.

Hinrichsin (2003) mukaan ajatuksen ruoantuotannon paikallistamisesta sisältyy selkeästi puolustautumisen tarve. Sosiaalisesti ja kulttuurisesti yhtenäiseksi miellettyä paikallista yhteisöä halutaan suojella globaaleilta voimilta. Termin paikallistuminen ovat omaksuneet globalisaatiota vastustavat kansanliikkeet, jotka käyttävät sitä globalisaation vastinparina. Globalisaatiolla viitataan ei-toivottuun prosessiin, jolle ihmiset eivät mahda mitään, kun taas sen vastakohta paikallistuminen toteutuu ihmisten aktiivisuuden myötä.

Charlotte Weatherell, Angela Treager ja Johanne Allinson (2003) erittelevät kriittisesti maaseutututkimuksessa esitettyjä oletuksia siitä, että luottamuksellista suhdetta tuottajiin hakevien kuluttajien alaryhmä kasvaa. Heidän (emt.) mukaansa kuluttajat ovat nykyisin tiedostavia siinä merkityksessä, että he tuntevat kohtalaisen hyvin ruoantuotannon ongelmia ja ovat kiinnostuneita terveydestä ja ympäristöasioista. On kuitenkin epäselvää, missä määrin tämä tietoisuus johtaa paikallisen ruoan kysynnän kasvuun. Kuluttajat eivät

ole esimerkiksi valmiita näkemään vaivaa paikallisten tuotteiden hankkimisessa, vaan he haluavat ostaa ruokansa tavalliseen tapaan marketista. He eivät myöskään ole halukkaita maksamaan enemmän paikallisesta ruoasta. Valintatilanteissa maku, terveellisyys, pakkauksen houkuttelevuus ja tuotteiden saatavuus ovat käytännössä tärkeämpiä perusteita kuin yleishyödylliset maaseutuun ja ympäristöön liittyvät argumentit.

Myös suomalaiset kuluttajat korostavat selkeästi paikallisen ruoan aluetaloudellista merkitystä (Isoniemi 2005: 11). Valitsemalla lähiruokaa he haluavat tukea alueen kehitystä ja pienyrittäjiä sekä säilyttää vaikutusmahdollisuutensa ruoan tuotantoon. Lähiruokaa ei kuitenkaan olla valmiita ostamaan hinnalla millä hyvänsä. Sen käytön suurimpina esteinä pidetään korkeaa hintaa ja huonoa saatavuutta. Turvalliseksi mielletty kotimainen ruoka on lähiruokaan verrattuna edullisempi ja helpommin saatavissa oleva vaihtoehto niille kuluttajille, jotka pyrkivät välttämään ruokaan sisältyviä riskejä (Isoniemi 2005: 26–27).

Yhteenveto

Katsaus maaseutututkimukseen osoittaa, ettei paikallisen ruoantuotannon uskota katoavan kokonaan elintarviketalouden hallitsevana kehitysuuntana pidetyn globalisaation myötä. Arviot uudenlaisen tiedostavan ja luottamukseen perustuvan kysynnän paikalliselle tuotannolle avaamista mahdollisuuksista vaikuttavat kuitenkin liian optimistisilta. Tämä johtunee siitä, ettei maaseutututkimuksessa ole tarkasteltu perusteellisesti kulutusta sinänsä, vaan arviot ovat perustuneet löyhiin ja yksinkertaistaviin oletuksiin kuluttajien arvostuksissa tapahtuvista muutoksista.

Esittelemäni kulutusta koskevat tutkimukset havainnollistavat sitä, että kuluttajat ovat periaatteessa tiedostavia, mutta ruokavalintojen taustalla olevat motiivit ja arvostukset ovat eriytyneitä ja ristiriitaisia (Winter 2003; Hinrichs 2003; Weatherell *et al.* 2003; Mäkelä 2002; Varjonen 2001). Siten ei ole olemassa yhdenlaista ruoan hinnasta piittaamattomaa tiedostavaa laatu-elintarvikkeiden kuluttajien alaryhmää, vaan paikallisten tuotteiden kysynnälle esitetään erilaisia perusteluja kuin esimerkiksi luomutuotteiden kysynnälle. Paikallisia tuotteita ei suosita terveys- ja ympäristösyistä, vaan erityisesti sen vuoksi, että kuluttajat haluavat tukea oman alueensa taloutta ja puolustaa sitä elintarviketalouden kansainvälistymiseltä, joka merkitsee heille itsenäisyyden ja omien vaikutusmahdollisuuksien menettämistä (Winter 2003; Hinrichs 2003; Iso-

niemi 2005). Paikallisten tuotteiden kuluttaja ei näytä ruokavalinnoillaan keskittyvän niinkään sosiaalisen aseman ja tyylin osoittamiseen, vaan hän samastaa itsensä alueen yrittäjiin ja on sitoutunut alueeseensa. Tästä näkökulmasta paikallisen ruoan mahdollisuudet elintarviketaloudessa näyttävät liittyvän sellaisiin maantieteilijän näkökulmasta kiinnostaviin kysymyksiin kuten alueelliseen identiteettiin ja kotiseutuun sitoutumiseen. Paikallisen ruoantuotannon haasteena on saada kuluttaja vakuuttuneeksi siitä, että hän on alueeseen perustuvan yhteisön jäsen, joka voi vaikuttaa yhteisön kehittämiseen kulutusvalinnoillaan.

Kiitokset

Artikkeli liittyy Suomen Akatemian rahoittamaan ”Suomalaisen elintarvikejärjestelmän vihertymisen” -hankkeeseen (SA 78346). Kiitokset artikkeliluonnosta kommentoineille projektin jäsenille, Jukka Oksalle, Tiina Silvastille ja Tuija Monoselle.

Lähteet

- Arce, Alberto & Marsden, Terry (1993). The social construction of international food: a new research agenda. *Economic Geography* 69:3, 291–311.
- Atkins, Peter & Bowler, Ian (2001). *Food in society. Economy, culture, geography*. Arnold, London.
- Bell, David & Valentine, Gil (1997). *We are where we eat. Consuming geographies*. Routledge, London.
- Buttel, Frederick (1996). Theoretical issues in global agri-food restructuring. Teoksessa Burch, David, Rickson, Roy E. & Lawrence, Geoffrey (toim.) *Globalization and agri-food restructuring. Perspectives from the Australasian region*. Avebury, Aldershot.
- Buttel, Frederick (2001). Some reflections on late 20th century agrarian political economy. *Sociologia Ruralis* 41:2, 165–181.
- Fanfani, Roberto (1994). Agricultural change and agro-food districts in Italy. Teoksessa Symes, David & Jansen, Anton J. (toim.) *Agricultural restructuring and rural change in Europe*. Agricultural University Wageningen, Wageningen.
- Friedland, William (1991). Introduction: shaping the new political economy of advanced capitalist agriculture. Teoksessa Busch, Lawrence, Buttel, Frederick & Rudy, Alan P. (toim.) *Towards a new political economy of agriculture*. Westview Press, Boulder Colorado.
- Goodman, David (2000). Organic and conventional agriculture: materializing discourse and agro-ecological materialism. *Agriculture and Human Values* 17:3, 215–219.
- Goodman, David & DuPuis, Melanie (2002). Knowing food and growing food: beyond the production-consumption debate in the sociology of agriculture. *Sociologia Ruralis* 42:1, 5–22.
- Gronow, Jukka (1998). ”In food we do not trust”. *Kulutuksen vaarat ja riskit. Tiede & Edistys* 23:1, 1–10.
- Heldt Cassel, Susanna (2003). *Att tillaga en region. Den regionala maten i representationer och praktik – exemplet Skärgårdssmak*. Uppsala Universitet, Geografiska regionstudier Nr 56, Uppsala.
- Hinrichs, C. Claire (2000). Embeddedness and local food systems: notes on two types of direct agricultural market. *Journal of Rural Studies* 16:3, 295–303.
- Hinrichs, C. Claire (2003). The practise and politics of food system localization. *Journal of Rural Studies* 19:1, 33–45.
- Ilbery, Brian & Kneafsey, Moya (1998). Product and place: promoting quality products and services in the lagging rural regions of the European Union. *European Urban and Regional Studies* 5:4, 329–341.
- Isoniemi, Merja (2005). *Pienimuotoista, läbeltä ja laadukasta? Lähi- ja luomuruoka kuluttajien määrittelemänä*. Kuluttajatutkimuskeskus, Työselosteita ja esitelmää 88, Helsinki.
- Kneafsey, Moya, Ilbery, Brian & Jenkins, Tim (2001). Exploring the dimensions of cultural economies in rural West Wales. *Sociologia Ruralis* 41:3, 296–310.
- Le Heron, Richard (1993). *Globalized agriculture: political choice*. Pergamon Press, Oxford.
- Lockie, Stewart (2002). ”The invisible mouth”: mobilizing ”the consumer” in food production-consumption networks. *Sociologia Ruralis* 42:4, 278–294.
- Lockie, Stewart & Kitto, Simon (2000). Beyond the farm gate: production-consumption networks and agri-food research. *Sociologia Ruralis* 40:1, 3–19.
- Läbiruoan mahdollisuudet* (2000). Lähiruokatyöryhmän loppuraportti. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 6/2000, Helsinki.
- Marsden, Terry (1997). Creating space for food. The distinctiveness of recent agrarian development. Teoksessa Goodman, David & Watts, Michael J. (toim.) *Globalising food. Agrarian questions and global restructuring*. Routledge, London.
- Marsden, Terry, Banks, Jo & Bristow, Gillian (2000). Food supply chain approaches: exploring their role in rural development. *Sociologia Ruralis* 40:4, 424–439.
- Marsden, Terry & Arce, Alberto (1995). Constructing quality: emerging food networks in the rural transition. *Environment and Planning A* 27:8, 1261–1279.
- Marsden, Terry & Wrigley, Neil (1995). Regulation, retailing and consumption. *Environment and Planning A* 27:12, 1899–1912.
- McMichael, Philip (1994, toim.). *The global restructuring of agro-food systems*. Cornell University Press, Itacha.
- Miele, Mara & Murdoch, Jonathan (2002). The practical aesthetics of traditional cuisines: slow food in Tuscany. *Sociologia Ruralis* 42:4, 312–328.
- Murdoch, Jonathan & Miele, Mara (1999). ”Back to nature”: changing ”worlds of production” in the food sector. *Sociologia Ruralis* 39:4, 465–483.
- Murdoch, Jonathan, Marsden, Terry & Banks, Jo (2000). Quality, nature and embeddedness: some theoretical considerations in the context of the food sector. *Economic Geography* 76:2, 107–125.
- Mäkelä, Johanna (2002). *Syömisen rakenne ja kulttuurinen vaihtelu*. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Paananen, Jaana & Forsman, Sari (2003). *Läbiruoan markkinointi vähittäiskauppoihin, suurkeittäisiin ja maaseutumatkailuyrityksiin*. Maa- ja elintarviketalous 24. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Helsinki.

- Palojoki, Päivi (2003). Tieto, ruoan valinta ja oppiminen. Teoksessa Mäkelä, Johanna, Palojoki, Päivi & Sillanpää, Merja (toim.) *Ruisleivästä pestoon. Näkökulmia muuttuvaan ruokakulttuuriin*. WSOY, Helsinki.
- van der Ploeg, Jan Dauwe (1994). Styles of farming: an introductory note on concepts and methodology. Teoksessa Van der Ploeg, Jan Dauwe & Long, Ann (toim.) *Born from within. Practice and perspectives of endogenous rural development*. Van Gorcum, Assen.
- van der Ploeg, Jan Dauwe & Long, Ann (1994, toim.). *Born from within. Practice and perspectives of endogenous rural development*. Van Gorcum, Assen.
- van der Ploeg, Jan Dauwe, Renting, Henk, Brunori, Gianluca, Knickel, Karlheinz, Mannion, Joe, Marsden, Terry, de Roest, Kees, Sevilla-Guzman, Eduardo & Ventura, Flaminia (2000). Rural development: from practices and policies towards theory. *Sociologia Ruralis* 40:4, 391–408.
- Raento, Tuuli & Raento, Pauliina (2001). Johdatus ruoan maantieteeseen. *Terra* 113:1, 17–35.
- Tantarinmäki, Sami (2002). Kuljemme ruokaympyrää? Tuoreen, terveellisen ja paikallisen ruoan kysyntä kasvaa. *Maaseudun Uusi Aika* 10:3, 36–42.
- Tovey, Hilary (1997). Food, environmentalism and rural sociology: on the organic farming movement in Ireland. *Sociologia Ruralis* 37:1, 21–37.
- Varjonen, Johanna (2000). *Trendejä vai kaaosta? Ruokator- tumusten ja ruokatalouden hoidon muutokset 1980- ja 1990-luvuilla*. Kuluttajatutkimuskeskus, Julkaisuja 2, Helsinki.
- Varjonen, Johanna (2001). *Elämyksiä, terveyttä, vaihtelua - 2000-luvun ruokatoittumukset*. Kuluttajatutkimuskeskus, Julkaisuja 3, Helsinki.
- Ward, Neil & Almäs, Reidar (1997). Explaining change in the international agro-food system. *Review of International Political Economy* 4:4, 611–629.
- Warde, Alan (1997). *Consumption, food and taste: Culinary antinomies and commodity culture*. Sage, London.
- Weatherell, Charlotte, Treager, Angela & Allinson, Johanne (2003). In search of the concerned consumer: UK public perceptions of food, farming and buying local. *Journal of Rural Studies* 19:3, 233–244.
- Whatmore, Sarah (1994). Global agro-food complexes and the refashioning of rural Europe. Teoksessa Amin, Ash & Thrift, Nigel (toim.) *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*. Oxford University Press, New York.
- Wilkinson, John (1997). A new paradigm for economic analysis? Recent convergences in French social science and an exploration of the convention theory approach with a consideration of its application on the analysis of the agro-food system. *Economy and Society* 26:3, 305–339.
- Winter, Michael (2003). Embeddedness, the new food economy and defensive localism. *Journal of Rural Studies* 19:1, 23–32.